

BEATA GAJ*

ORCID 0000-0001-9165-2124

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΟΝ (PROPEMPTIKON) – ŻYWY GATUNEK LITERACKI SIĘGAJĄCY ANTYKU

Quando sono solo	Kiedy jestem sam
Sogno all'orizzonte	sen gdzieś na horyzoncie
E mancan le parole	brakuje słów
Si lo so che non c'è luce	i wiem, że nie ma światła
In una stanza	w tym pokoju
Quando manca il sole	kiedy brakuje słońca
Se non ci sei tu con me, con me.	Bo nie ma cię tu ze mną, ze mną.
Su le finestre	Przez okno
Mostra a tutti il mio cuore	pokaż wszystkim moje serce
Che hai acceso	które ożywiłaś
Chiudi dentro me	schroń w mym wnętrzu
La luce che	światło, które
Hai incontrato per strada	napotkałaś na ulicy.
Time to say goodbye	Czas, by się pożegnać
Paesi che non ho mai	w krajach, których nigdy
Veduto e vissuto con te	nie widziałem i w nich nie mieszkałem, z tobą
Adesso si li vivrò.	teraz będzie toczyło się życie.

*Dr hab. BEATA GAJ, prof. ucz. – kierownik kierunku filologia klasyczna na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW w Warszawie, zatrudniona w Katedrze Literatury Greckiej i Łacińskiej. Zainteresowania badawcze: neolatynistyka (wiceprezes Międzynarodowego Stowarzyszenia Neolatynistów Słowiańskich), genologia, retoryka, historia kultury, religii i literatury greckiej oraz łacińskiej.

Con te partirò	Z tobą odpłynę
Su navi per mari	na statkach za morze
Che io lo so	o których wiem,
No no non esistono più	że nie, nie – już nie istnieją.
It's time to say goodbye.	To czas, żeby się pożegnać
Quando sei lontana	Kiedy jesteś daleko
Sogno all'orizzonte	Sen gdzieś na horyzoncie
E mancan le parole	I brakuje słów
E io si lo so	Ale wiem,
Che sei con me con me	że jesteś tu ze mną
Tu mia luna tu sei qui con me	Jesteś moim księżycem, gdy jesteś ze mną
Mio sole tu sei qui con me	Jesteś moim słońcem, gdy jesteś ze mną
Con me con me con me	Ze mną, ze mną, ze mną.
Time to say goodbye	Czas, by się pożegnać
Paesi che non ho mai	w krajach, których nigdy
Veduto e vissuto con te	nie widziałem i w nich nie mieszkałem,
	z tobą
Adesso si li vivrò	teraz będzie toczyło się życie
Con te partirò	Z tobą odpłynę
Su navi per mari	na statku przez morze
Che io lo so	o którym wiem
No no non esistono più	że nie, nie – już nie istnieje
Con te io li rivivrò.	Lecz z tobą przeżyję je na nowo
Con te partirò	z tobą odpłynę
Su navi per mari	na statku przez morze
Che io lo so	o którym wiem,
No no non esistono più	że nie, nie – już nie istnieje
Con te io li rivivrò.	Lecz z tobą przeżyję je na nowo
Con te partirò	z tobą odpłynę
Io con te.	Ja i ty.
Io con te..	Ja i ty ¹ .

Zapewne nie jest powszechną wiedza, iż *Con te partirò*, bardziej znana jako *Time to say Goodbye*, słynna piosenka Francesco Sartoriego i Franka Petersona, spopularyzowana dzięki muzycznej prezentacji Andrei Bocelliego w San Remo w roku 1995 i późniejszych m.in.

¹ Tłumaczenie tu i jeśli nie wskazano inaczej – Beata Gaj.

z Sarah Brightman, genologicznie rzecz ujmując, jest propemptikonem – gatunkiem literackim, który sięga co najmniej III w. p.n.e.

Gatunek o nazwie „propemptikon” (προπεμπτικόν, inna grecka nazwa: μέλος ᾄσμα) został już oczywiście zdefiniowany, jednak podstawowe informacje o jego historii i konotacjach kulturowo-literackich nie są powszechnie znane nawet wśród neofilologów. Poprawna, choć niezwykle oszczędna definicja opublikowana w znanej encyklopedii antyku *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, odnosi się do dwóch istotnych elementów literatury: mianowicie do poezji pożegnalnej oraz do προπεμπτικός λόγος – retorycznych mów, toposów oraz wszelakich prozatorskich odniesień związanych z sytuacją rozstania z powodu wyjazdu. Autorem definicji propemptikonu jest Emmet Robbins z Toronto (tłumaczenia na język niemiecki dokonał Thomas Heinze), zaś charakterystyczne dla tego gatunku toposy wymieniono tu za Menadrem Rhetorem, jeszcze w opracowaniu słynnego dziewiętnastowiecznego filologa klasycznego Leonharda von Spengela². Są to: modlitwa i/lub życzenia szczęśliwej podróży i powrotu oraz nawiązanie do podróży morskiej (rzecz jakże zrozumiała w kulturze Śródziemnomorza)³.

Ustalenia z wieku XIX, aczkolwiek aktualne, nie wyczerpują wszystkich treści związanych z propemptikonem – choćby dlatego, że nie uwzględniają np. opinii filologów renesansowych czy późniejszych nowołańskich ani zjawisk genologicznych, które opisano dopiero w wiekach XX i XXI. Nie satysfakcjonują też deskrypcje propemptikonu dostępne w Internecie. Bardzo oszczędna wydaje się definicja zaproponowana przez *Słownik języka polskiego PWN*, wedle którego propemptikon to „poemat pożegnalny skierowany do osoby udającej się w podróż”⁴. Również edycja słownika *The Oxford Classi-*

² Por. *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Das klassische Altertum und seine Rezeptionsgeschichte*, Hrsg. H. Cancik, H. Schneider, J.B. Metzler, Stuttgart 1996–2010, t. 4, s. 414-415.

³ Tamże.

⁴ Zob. *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/propemptikon;2572681> (dostęp 5 października 2021).

cal Dictionary na pierwszy plan w definicji propemptikonu wysuwa „życzenia dobrej podróży dla odjeżdżającego przyjaciela”; przyznać jednak należy, że jest to definicja już znacznie szersza:

Propemptikon (προπεμπτικόν), a composition expressing wishes for a prosperous journey to a departing friend. This was a common poetical theme, attempted also in prose in late antiquity (*Menander (4) Rhetor395–9 Spengel; *Himerius, Oration 10. 1 Colonna). Poetical examples are found in Greek lyric (e.g. Sappho fr. 5 L–P), in Hellenistic poetry (*Callimachus (3) fr. 400 Pfeiffer, *Theocritus 7. 52–89) and in the Roman poets (*Helvius Cinna’s Propemptikon to Pollio (56 bce) was famous but is lost; extant examples include *Horace, Odes 1. 3, 3. 27; *Propertius 1. 8; Statius, Silvae 3. 2). These poems were often very learned and allusive, as is natural for the occasional poetry of literary cliques, but there was a fairly standard set of expected topics: complaints of ‘desertion’ by the departing friend, encomium of the place he is going to, dangers of the voyage, prayer for safe return. The late rhetoricians (see Menander above) codified and enumerated these topics, and their prescriptions parallel and illuminate the practice of the poets⁵.

Definicja słownika oksfordzkiego kopiuje prawie w całości część informacji z niemieckiej, cytowanej wyżej, encyklopedii antyku, w tym ustalenia dziewiętnastowieczne, nie wnosząc przy tym żadnych istotnych treści oraz akcentując przede wszystkim retoryczny aspekt propemptikonu. Jej atutem jest natomiast podana w skrócie i uproszczeniu historia tego gatunku w epoce antycznej.

Tymczasem zupełnie nowe treści wzbogacające deskrypcję „utworu pożegnalnego” znaleźć można w definicji z czasów, gdy propemptikon (i to tworzony w języku greckim oraz łacińskim) był bardzo często stosowany. Otóż pod nazwą propemptikonu słynny filolog encyklopedysta z XVII w. Daniel Georg Morhof umieszcza w swoim *Polyhistorze* obszerną, kilkustronicową definicję okraszoną

⁵ *The Oxford Classical Dictionary*, <https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-5369> (dostęp 8 października 2021).

wieloma przykładami konkretnych utworów⁶. Wedle niej propemptikon jest przede wszystkim gatunkiem służącym do składania komuś gratulacji z okazji podróży (*quo iter alicui gratulamur*). Następnie Morhof zwraca uwagę, że gatunek ten ma bardzo szeroki zakres inwencji poetycko-retorycznej: *Inventiones ducuntur vel a tempore, vel a loco, vel a conditione personae iter facturae* („treści wywodzi się od czasu podróży albo miejsca podróży, albo od stanu osoby, która ma podróżować”). Tak sformułowana definicja wydaje się szersza i bardziej wyczerpująca, a ponadto uzupełniona jest opisami różnych okoliczności tworzenia propemptikonów wraz z konkretnymi przykładami z życia nowołacińskiej Europy. Mamy zatem gratulacje z okazji różnych wyjazdów, np. w celach dyplomatycznych, edukacyjnych czy matrymonialnych (do tego przykłady z dworów europejskich – propemptikon dla posła do króla Anglii; gratulacje dla arystokraty jadącego poślubić godną mu stanem osobę w innym kraju; utwór pożegnalny dla wybitnego ucznia, którego rada miejska wysyła na studia do ośrodka akademickiego). Nie koniec na tym – zdaniem Morhofa gatunek propemptikonu obejmuje także gratulacje z okazji powrotu (!), jest w swej naturze podobny do epiniciów – utworów pisanych z okazji zwycięstwa, ale także do epicediów i innych utworów żałobnych, z którymi wiążą go *ornamenta topographica, pathographica, descriptiones perciuli et temporis circumstantia* („ozdobniki co do miejsca, wyrażania uczuć, opisy miejsca oraz okoliczności czasu”). Ponadto propemptikon w *Polyhistorze* Morhofa jest gatunkiem okolicznościowym zamykającym rozdział pt. *Hyle inventionum poeticarum*, opisanym na końcu wszystkich wariantów poetycko-retorycznych (za nim są tylko *variarum rerum laudes*, czyli „pochwały różnych rzeczy”), niejako wieńczącym opis literatury okolicznościowo-gratulacyjnej. Gdyby dziś zechcieć przyrzeć się na nowo i kompleksowo propemptikonowi, prawdopodobnie należałoby

⁶ D.G. Morfoh, *Polyhistor Polyhistor, sive de auctorum notitia et rerum commentarii, quibus praeterea varia ad omnes disciplinas consilia et subsidia proponuntur*, Lubecae 1688, s. 140–142. Por także wersję dostępną online: https://archive.org/details/bub_gb_pH5BAAAACAAJ/page/n111/mode/2up (dostęp 1 października 2021).

zacząć od definicji Morhofa, uzupełniając ją jednak o całą historię tego gatunku – i to zarówno w aspekcie poetyckim, jak i retorycznym. Jak wiele gatunków literackich obecnych w kulturze europejskiej, a później światowej, propemptikon sięga czasów wczesnej poezji greckiej, zaś jego bujny rozwój znajduje potwierdzenie w epoce hellenistycznej. I tak jak wywodzący się również z tej epoki pierwszy genethliakon⁷, czyli utwór z życzeniami z okazji narodzin lub rocznicy urodzin, dedykowany był kobiecie, tak pierwszy notowany propemptikon jest autorstwa kobiety, a dokładnie – Safony. Cytowana wyżej niemiecka encyklopedia antyku wskazuje, że chodzi o fragment piąty dzieł poetki. Przyjrzyjmy się zatem treści tego utworu piątego, noszącego w tytule imię dziewczyny, w polskim tłumaczeniu Jana Pietrzyckiego:

GONGYLA

Gongyla, cudna moja kochanka
odeszła... –
(czyli smutek się zmniejszy?)

–

Oto mi wypadł z młodego wianka
Kwiat najpiękniejszy.

–

... Bo oczarował mnie bóg kochaniem
i czar tęsknoty zlał w łono drzące...
– Może to w oczy, smutkiem milczące,
Hermes mi spojrział z zorzy świtaniem?...
O, niech się zjawi, niech zakołysze
wokół mej skroni tęczą wesołą,
A błagać będę o wieczną ciszę
i kwiat lotosu na blade czoło⁸.

Analiza treści wyraźnie wykazuje, że w utworze nie ma dokładnych informacji o podróży; a nawet stwierdzenia, czy rzeczywiście była to podróż czy może przejście do innego świata, do świata śmierci.

⁷ Por. B. Gaj, *Genethliakon. Pieśń ku czci życia*, Warszawa 2018, s. 34.

⁸ Por. dostępne w Internecie wydanie Safony z roku 1908, gdzie utwór dedykowany Gongyli oznaczony jest jako piąty

Nie ma też tutaj żadnych związków z morzem, za to na plan pierwszy wysuwa się sytuacja emocjonalna rozstania, tęsknoty i miłości. Treść utworu nie mieści się zatem w cytowanych definicjach – niemieckiej i angielskiej, których miała być uzasadnieniem. Jednak to nie ten utwór jest klasycznym propemptikonem, choć ma pewne cechy tego gatunku, bo opisuje sytuację rozstania osób związanych uczuciem. Na uwagę zasługuje inny fragment Safony, dedykowany bratu Charaksosowi⁹:

Nereid cudnych wodne drużyny!
Wiedźcie mi brata statek srebrzysty
Przez szafrowe morza głębiny
Na brzeg ojczysty

Pośród rodzinnej, kwitnącej wiosny
Szczęśliwa dola niechaj mu wskrześnie,
A życie da mu w jawie radosnej,
Co widział we śnie.

– Ludzkich wyroków posłańcze boski,
Przynieś miłości nowej podniętę!
By wszystkie żale, zwątpienia, troski
Zatopił w Lete.

Moc zapomnienia i dobroć łaski
Będzie mu oto, jak wino, mocną
Unosząc pamięć w zachodu blaski
I w ciemność nocną.

Powyższy utwór wyraźnie nawiązuje do tematyki morza, okrętu i podróży; do zmiany spowodowanej podróżą, która może tu być tylko eufemizmem śmierci lub metaforą snu oraz zapomnienia.

Kolejne literackie przykłady propemptikonu z epoki antyku kładą już bardziej akcent na planowaną podróż, która oznacza rozstanie. Tak

⁹ W polskim wydaniu Pietrzyckiego utwór ten oznaczony jest jako fragment piętnasty.

jest właśnie w poezji Teognisa¹⁰, w dwóch tragediach Eurypidesa – *Ifigenii*¹¹ i *Helenie*¹², u Kalimacha¹³ i Teokryta¹⁴ oraz w drobnych utworach innych autorów epoki aleksandryjskiej, m.in. Dioskoridesa¹⁵ i Meleagrosa¹⁶, pomieszczonych w *Antologii Pallatyńskiej*. Autorstwo propemptikonów przypisuje się także greckiej poetce Frynne¹⁷. Jeśli chodzi o propemptikon w wersji prozatorsko-retorycznej, warto oczywiście wspomnieć o Tukidydesie, który w *Wojnie peloponeskiej* (VI 30) przedstawia nastrój nadziei, a zarazem smutku panujący w Atenach przed wyprawą sycylijską. Tukidydes relacjonował bardzo szczegółowo wypłynięcie floty ateńskiej przeciw Sycylii, ponieważ „z żadnego miasta helleńskiego nie wyruszała jeszcze nigdy tak kosztowna i wspaniała wyprawa”¹⁸. Zatem głównym powodem podjęcia tego tematu była niezwykła wyprawa wojenna oraz obawa o jej losy. Jednak refleksje Tukidydesa nie stanowią osobnego utworu, który można by nazwać propemptikonem; są jedynie małym elementem większej całości – dzieła o zupełnie innych założeniach gatunkowych.

Wśród źródeł rzymskich jako pierwsi w kontekście propemptikonu wymieniani są Helwiusz Cynna¹⁹ i Azyniusz Pollio. Obaj byli poetami o zainteresowaniach neoteryckich, dla których Aleksandria stanowiła pod każdym względem ważne odniesienie – zatem zamiłowanie do propemptikonu w Rzymie musiało wiązać się z wcześniejszą popularnością tego gatunku w Aleksandrii. Najbardziej znane łacińskie propemptikony to utwory Propercjusza²⁰ oraz Horacego²¹.

¹⁰ Por. 691–692.

¹¹ Por. wersy 1123–1136.

¹² Por. wersy 1451–1511.

¹³ Por. fragment 196, 400.

¹⁴ Por. 7. 52–82

¹⁵ Por. *Anthologia Pallatina* 12, 171.

¹⁶ Por. *Anthologia Pallatina* 12, 52.

¹⁷ Erinna 404 SH

¹⁸ Tukidydes, *Wojna peloponeska* VI, 31.

¹⁹ Por. I 3.

²⁰ Por. I 8.

²¹ Por. I. 3; III, 27

Także tytuł jednej z sylw Stacjusza (3,2) odnosi się do omawianego gatunku. W antycznej prozie znajdują się zresztą liczne opisy sytuacji pożegnania²². Warto także zwrócić uwagę na epodę 10 Horacego, która będąc niejako odwróceniem propemptikonu czy też swoistym „antypropemptikonem” i nawiązaniem do przysłowiowych w antyku złośliwości Hipponaksa, pozostaje przecież w obrębie tego właśnie gatunku, tyle że ironicznie skonstrastowanego. W utworze tym Horacy prosi siły natury – wiatry, aby zniszczyły okręt, na którego pokładzie znajduje się Mewiusz, zdaniem największego łacińskiego liryka – wierszokleta kalający dobre imię poezji. Horacy w tej epodzie odwraca nawet sytuację ofiary: zostanie ona złożona bogom tylko wówczas, gdy podróż się nie uda, a Mewiusz zginie pożarty przez morskie potwory.

Z pewnością można by podać wiele przykładów zarówno klasycznego propemptikonu, jak i antypropemptikonu, tudzież różnych ich wariantów, napisanych w różnych językach – ale nie ma na to miejsca w tak krótkim opracowaniu. Warto jednak zwrócić uwagę na elastyczność gatunku: na różne jego toposy, na cechy, które nie zawsze występują w tym samym natężeniu ani nawet w tym samym zestawieniu. Istnieją bowiem pożegnania kogoś ukochanego, wyjątkowego i pożegnania czysto konwencjonalne; motyw morza występuje, ale nie jest konieczny, podobnie jak życzenia szczęśliwej podróży. Encyklopedia antyczna i oksfordzka jako przykład późniejszego, nieantycznego, lecz modelowego propemptikonu podają zgodnie *Das trio Soave sia il vento* z opery Mozarta *Così fan tutte*. Przykład piękny, lecz znów nie wyczerpujący całej gamy toposów gatunku, gdyż odnosi się on tylko do kwestii podróży morskiej, a właściwie „oblaskawiania” morza i wiatrów, by tej podróży nie utrudniały. O wiele ciekawszym modelem współczesnego propemptikonu wydaje się włoski utwór pt. *Con te partirò*, bardzo często prezentowany przy okazji różnych pożegnań. Spełnia on podstawowe antyczne kryterium gatunkowe nawet z nawiązką – bo nie tylko nawiązuje do podróży morskiej, która dopiero się odbędzie, ale także do symboliki światła (w antyku często tożsamej z kultem Apollina i poezji) oraz do tęsknoty za ukochaną

²² Himerios, *Orationes* 10, 12, 15, 36.

osobą. *Con te partirò* ponadto ciekawie modyfikuje sytuację pożegnania – to nie z ukochanym/ukochaną żegna się podmiot liryczny, ale z otoczeniem, które zamierza opuścić, by zwiedzić z wybranką nie istniejące już krainy; te zaś dzięki ich miłości mają być na nowo powołane do życia. Utwór przejmujący i piękny, zwłaszcza w muzycznej interpretacji Bocelliego – zarazem klasyczny śródziemnomorski propemptikon i przykład poetyckiej innowacji.

W polskiej współczesnej poezji okolicznościowo-wędrownej nie brak również przykładów propemptikonu, by wspomnieć choćby piosenkę *Pożegnanie przed rejsem*²³ Marty Kani i wiele innych utworów prezentowanych podczas tzw. Bakcynaliów²⁴, a nawet niektóre z piosenek żeglarskich, tzw. szantów. Jednym z bardziej znanych polskich propemptikonów jest piosenka zespołu Stare Dobre Małżeństwo²⁵:

Może się spotkamy znów po kilku latach
Może właśnie tutaj lub na końcu świata
Będiesz wtedy inna – ja wciąż taki sam
Może nam się uda zacząć jeszcze raz

Dzisiaj muszę odejść – już mnie nie zatrzymuj
Przez te wszystkie lata nic się nie zmieniło
Rozstawiłaś strażę wokół moich snów
Daj mi wreszcie spokój – dosyć mam już słów

Wrócę tu na pewno, gdy nadejdzie pora
Zapamiętaj tylko, co mówiłem wczoraj
Zapamiętaj tylko, że się nie zmieniłem
Myślę, co myślałem, wierzę, w co wierzyłem

²³ W tekście napisanym przez Martę Kanię wyraźnie wyczuwalne są atmosfera tęsknoty i refleksje związane z planowanym rejsem, <https://www.facebook.com/watch/?v=1261132790916172> (dostęp 11 października 2021).

²⁴ Bakcynalia – Epidemia Piosenki Turystycznej, <https://www.facebook.com/bakcynalia> (dostęp 17 października 2021).

²⁵ <https://teksciory.interia.pl/stare-dobre-malzenstwo-pozegnanie-tekst-piosenki,t,635089.html> (dostęp 11 października 2021).

Wróćę, gdy zrozumiesz – już po kilku latach
 Może właśnie tutaj będzie koniec świata
 Będziesz wtedy inna – ja wciąż taki sam
 Może nam się uda zacząć jeszcze raz.

Przywołane przykłady polskich utworów nie zawierają jednak takiego nagromadzenia charakterystycznych dla propemptikonu toposów jak omawiana wyżej włoska piosenka *Con te partirò*.

Zatem, by w pełni scharakteryzować gatunek propemptikonu, należy przyjąć więcej niż jedną definicję, a nawet uznać, że wymyka się on typowym klasyfikacjom genologicznym. Najbardziej pomocna w jego opisie okazuje się koncepcja teorii genologicznej, opartej na zasadach biologicznej genetyki stosowanej coraz powszechniej w krytyce literackiej XXI w.²⁶ – przede wszystkim w odniesieniu do gatunków, które odradzają się w kolejnych epokach w nieco innych wariantach, z dominacją lub zanikiem pierwotnych cech gatunkowych. Literackie cechy gatunkowe można porównać do genów występujących w przyrodzie, zatem w rozumieniu literackiej teorii genologicznej gen gatunku literackiego, czyli „zespół intersubiektywnie istniejących reguł”²⁷, może zachowywać się zgodnie z zasadami genetyki, np. zanikać, a potem w literaturze kolejnych pokoleń pojawiać się ponownie. Konkretnie cechy gatunkowe mogą służyć do wykształcenia innego gatunku, mogą pozostać lub zanikać na kolejnych etapach ewolucji danego gatunku. Ustalenia te w znacznej mierze dotyczą antycznego, a zarazem współczesnego gatunku o nazwie propemptikon.

²⁶ Por. B. Gaj, dz. cyt. oraz W. Sadowski, *Litania i poezja. Na materiale literatury polskiej od XI do XXI wieku*, Warszawa 2011.

²⁷ Por. definicję gatunku literackiego autorstwa Michała Głowińskiego w: *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1998.

Bibliografia

- Anthologia Pallatina* (zdigitalizowany manuskrypt), https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpgraec23/0011?ui_lang=eng (dostęp 18 października 2021).
- Bobrowski Antoni, *The Propemptikon in the Augustan Poetry* (Hor. Od. III 27; Prop. I 8; Ovid. Am. II 11: A Comparative Study, „Eos” 79 (1991), s. 203–215. *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, herausgegeben von Hubert Cancik & Helmuth Schneider. Stuttgart, J.B. Metzler, 2001, band 9, s. 414–415. *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Das klassische Altertum und seine Rezeptionsgeschichte*, Hrsg. H. Cancik, H. Schneider, J.B. Metzler, Stuttgart 1996–2010, t. 9.
- Fragmety Safony w przekładzie polskim Jana Pietrzyckiego*, Lwów 1908.
- Gaj B., *Genethliakon. Pieśń ku czci życia*, Warszawa 2018.
- Głowiński M., *Gen literacki*, w: *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1998.
- Kostkiewiczowa Teresa, *Propemptikon*, w: J. Sławiński et al. (red.), *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2002, s. 439.
- Krzywy Roman, *O staropolskiej walecie miłosnej. Z typologii gatunkowej dawnego erotyku*, w: id. (red.), *Amor vincit omnia. Erotyzm w literaturze staropolskiej*, Warszawa 2008, s. 212-237.
- Kulesza R., *Wojna peloponeska*, Warszawa 2006.
- Morfoh D.G., *Polyhistor, sive de auctorum notitia et rerum commentarii, quibus praeterea varia ad omnes disciplinas consilia et subsidia proponuntur*, Lubecae 1692; https://archive.org/details/bub_gb_pH5BAAAACAAJ/page/n11/mode/2up (dostęp 1 października 2021).
- Sadowski W., *Litania i poezja. Na materiale literatury polskiej od XI do XXI wieku*, Warszawa 2011.
- Schnayder J., *Propemptikon*, w: „Zagadnienia rodzajów literackich” 1958, , z.1, s. 216–218.
- Tukidydes, *Wojna peloponeska*, tłum. K. Kumianiecki, Warszawa 1957.
- Winniczuk L., *Propemptikon – pieśń pożegnalna*, „Meander” 1958, z. 11.

Źródła internetowe

- Bakcynalia – Epidemia Piosenki Turystycznej, <https://www.facebook.com/bakcynalia> (dostęp 17 października 2021).
- Marta Kania, <https://www.facebook.com/watch/?v=1261132790916172> (dostęp 11 października 2021).

Safona, Fragment 5, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/safona-v-gongyla> (dostęp 7 października 2021).

Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/propemptikon;2572681> (dostęp 5 października 2021).

Stare Dobre Małżeństwo, <https://teksciory.interia.pl/stare-dobre-malzenstwo-pozegnanie-tekst-piosenki,t,635089.html> (dostęp 11 października 2021).

The Oxford Classical Dictionary, <https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-5369> (dostęp 8 października 2021).

Summary

Προπεμπτικόν (propemptikon) – a living literary genre dating back to antiquity

The article concerns a little-known and unique literary genre called propempticon, which dates back to the times of archaic Greece and the poetess Sappho. The propempticon flourished in the Hellenistic era, and then it was used wherever Mediterranean culture reached. The definitions of propempticon in different epochs are not the same, the theory of the literary genre applies to its description. Propempticon is also cultivated today in modern languages, albeit with various modifications, and an example of this can be the famous song by Andrea Bocelli under the title „Con te partirò”.

Słowa kluczowe: Προπεμπτικόν (propemptikon), teoria genu literackiego, Safona, Daniel Georg Morhof, piosenka „Con te partirò”

Key words: Προπεμπτικόν (propemptikon), literary genre theory, Sappho, Daniel Georg Morhof, song entitled „Con te partirò”